

DRÓCSA IZABELLA

„A GYŐZTES PROLETÁRFORRADALOM MEG FOGJA BOSSZULNI HALÁLUNKAT!”¹ – A SALLAI-FÜRST-PER²

1. BEVEZETÉS: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG BEVEZETÉSÉRE IRÁNYULÓ KÍSÉRLETEK A GAZDASÁGI VÁLSÁG IDŐSZAKÁBAN³

A moszkvai központi vezetés 1931-ben vizsgálatot indított a Kommunisták Magyarországi Pártjával (továbbiakban: KMP)⁴ szemben, mert a proletárdiktatúra bukását követő valamennyi agitációs tevékenységük kudarcba fulladt a magyar hatóságok fellépése miatt.⁵ Ezen eljárás eredményeképpen döntést hoztak a magyar központi bizottság és a titkárság átszervezéséről: Fürst Sándort⁶ és Kiss Sándort nevezték ki a párt élére,⁷ míg Sallai Imrét⁸ és Karikás Frigyes⁹ azzal a feladattal bízták meg,

¹ *Két akasztófa*. Párizs, 1932. 1.

² *Munkásmozgalom-történeti lexikon*. Szerk. VASS Henrik – BASSA Endre – BETLEN Oszkár – KABOS Ernő – FARKAS Sándor – VÉRTES Róbert. Budapest, Kossuth, 1972. 505. (A továbbiakban: VASS et. al. szerk., 1972.)

³ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2010. 109. – ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában 1914–1945*. Debrecen, Csokonai, 2006. 114–139.

⁴ *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Budapest, Kossuth, 1979. 135. – *A szocialista forradalomért*. Szerk. BAKÓ Ágnes. Budapest, Kossuth, 1975. 778. (A továbbiakban: BAKÓ szerk., 1975.) – VASS et. al. szerk., 1972. 273.

⁵ A Tanácsköztársaság óta számos kommunista szervezkedést leplezett le a rendőrség. A híresebb esetek közé sorolhatóak például az Andics Erzsébet, Rudas Béla, Demény Pál, Gerő Ernő, Stromfeld Aurél, Rákosi Mátyás, Szántó Zoltán, valamint Révai Józseffel szemben indított büntetőeljárások. Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai, HU-BFL-9170-1921 – HU-BFL-2687-1922 – HU-BFL-VII.5.c – 4174-1923 – HU-BFL-VII.5.c-5506-1927 – HU-BFL-VII.5.c-0398-1931. – Vö. DRÓCSA Izabella: Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi-Vági per. In: *Tavaszi Szél 2017*. Szerk. KERESZTES Gábor. Budapest, DOSZ, 2017. 192–202. (A továbbiakban: DRÓCSA, 2017.) – DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör:” a Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922). *Jogtörténeti Szemle*, 2019/2. 47–56.

⁶ VASS et. al. szerk., 1972. 168–169. – BAKÓ szerk., 1975. 171–172.

⁷ BALLA Aladárné: *Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála*. Budapest, Szikra, 1955. 157. (A továbbiakban: BALLA, 1955.)

⁸ VASS et. al. szerk., 1972. 504–505. – BAKÓ szerk., 1975. 580–581.

⁹ VASS et. al. szerk., 1972. 248. – BAKÓ szerk., 1975. 303–305. – A magyarországi adatgyűjtésre azért Sallai Imrét és Karikás Frigyeset kérték fel, mert számos nemzetközi kapcsolattal rendelkeztek. Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 1.

hogy gyűjtsenek információkat a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.¹⁰ A szovjet koncepció szerint ugyanis a gazdasági válság időszakában e problémák elemzésével lehetett volna növelni az elégedetlenséget a munkások körében.¹¹

2. A TÖRTÉNETI TÉNYÁLLÁS ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS MEGINDÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI¹²

A fenti utasításoknak megfelelően egy újabb kommunista szervezkedés indult el, melynek a történeti tényállása a következő volt: Fürst Sándor 1931 tavasza óta állandó kapcsolatot tartott fenn Koszper Lajossal és feleségével, akik rendelkezésre bocsátották a lakásukat a KMP tagjai számára. Ezt követően a házaspár a VIII. kerületi Thék Endre utca 32. szám alatt egy ingatlant bérelt ki a bolsevik mozgalom számára, amiből a tagok egy irodát alakítottak ki,¹³ létrehozva ezzel a párt titkárságát. A tagok itt szerkesztették a *Kommün* és az *Ifjú Proletár*¹⁴ címet viselő újságokat, valamint állandó összeköttetésben voltak a moszkvai központi bizottsággal, ami utasításokat és a működéshez szükséges anyagi eszközöket¹⁵ küldött a KMP számára.¹⁶ Emellett a kommunisták felvették a kapcsolatot a Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetségének (továbbiakban: KIMSZ)¹⁷ vezetőjével, Kilián Györggyel¹⁸ is annak érdekében, hogy a lenini ideológiát minél szélesebb körben terjesszék a fiatalok között.¹⁹ A mozgalom jövőbeni tervei között szerepelt továbbá egy budapesti sztrájk megrendezése is, melynek időpontját 1932 augusztusára tűzték ki.²⁰

A magyar hatóságok csak ebben az évben értesültek a szervezkedésről, melynek leleplezése érdekében Hetényi Imre főkapitány-helyettes²¹ arra utasította Sombor-

¹⁰ BALLA, 1955. 159.

¹¹ Uo. 157.

¹² A büntetőeljárás kezdeti szakaszáról nagyon kevés levéltári forrás áll rendelkezésre, ezért ennek rekonstruálása több sajtótermék egymással egyező tudósításai alapján lehetséges.

¹³ Az iroda fenntartásának költségeit a moszkvai vezetés finanszírozta. HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 7. – BALLA, 1955. 222.

¹⁴ Gerő Ernő az általa vezetett 1922-es kommunista szervezkedésben ugyanezzel a címmel jelentette meg a kommunista újságokat. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 485. – BALLA, 1955. 222.

¹⁵ A külföldről érkezett anyagi eszközök kezelése Sallai Imre hatáskörébe tartozott. Uo.

¹⁶ Uo. 8.

¹⁷ VASS et. al. szerk., 1972. 269.

¹⁸ Uo. 256. – BAKÓ szerk., 1975. 326–327.

¹⁹ BALLA, 1955. 209.

²⁰ Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 2.

²¹ HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Budapest, Pantheon, 1941.

Schweinitzer József rendőrtanácsost²² és Hain Péter detektívfelügyelőt,²³ hogy a nyomozást titokban folytassák tovább.²⁴ A rendőrség ezen utasításnak eleget téve számos fényképet készített a Thék Endre utcai titkárságról, valamint a detektívek áruházában több alkalommal is bejutottak a titkárságra, ahol további bizonyítékokat gyűjtöttek.²⁵ A párttagokat végül tetten érést követően, 1932 júliusában tartóztatták le.²⁶ Az őrizetbe vételt követő házkutatás során a rendőrség számos olyan dokumentumot foglalt le, amelyek alapján megismerhetővé vált a mozgalom működése: Moszkvából érkezett utasításokat, pénzügyi elszámolásokat, kéziratokat, illetve olyan speciális tintákat találtak, amelyeket csak erre irányuló, különleges eljárással lehetett láthatóvá tenni. E bizonyítékok értékelését követően a nyomozó hatóság tudomására jutott a mozgalom azon tevékenysége is, mely szerint hamis útleveleket bocsátottak ki, amelyet a párttagok szükség esetén fel is használtak.²⁷ A meghamisított dokumentumok mellett utazásaik során más személyek úti okmányait is felhasználták, akiket a rendőrség szintén előzetes letartóztatás alá helyezett.²⁸ Mindezek alapján megállapítható: a KMP tagjai tevékenységükkel nem csupán a fennálló alkotmányos rendet akarták megdönteni, hanem megvalósították a Csemege-kódex²⁹ 391. §-ban szabályozott közokirat-hamisítás³⁰ büntetét is.³¹

A gyanúsítottak az őrizetbe vételt követően azonnal beismerő vallomást tettek. Sallai Imre és Karikás Frigyes elmondása szerint nem önkéntesen, hanem a moszkvai kommunista vezetés utasítására tértek vissza Magyarországra. Illegális politikai működésük célja a Tanácsköztársaság restaurálására irányult, amelyet a következőképpen szándékoztak megszervezni: először a bolsevik ideológia népszerűsítése céljából röplapokat készítettek, amiket elsősorban a munkások, a katonák és a rendőrök

²² KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb, Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943.* Budapest, Gondolat, 2009.

²³ *Magyar Életrajzi Lexikon*, <https://bit.ly/2F29EO3>

²⁴ Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 2.

²⁵ *Az Est* és a *Népszava* értesülései szerint egy detektív vízszelőnek, míg egy másik koldusnak adta ki magát, hogy bejusson a kommunisták által fenntartott irodahelyiségbe. Uo.

²⁶ A főkapitányság hivatalos jelentése a bolsevisták budapesti titkos pártirodájából. *Népszava*, 1932. július 23. 3.

²⁷ Uo.

²⁸ Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 3.

²⁹ *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. I–II. köt.* Szerk. Löw Tóbiás. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, 1880.

³⁰ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 5. köt. Okirathamítás, bélyeghamisítás, védjegybitorlás, csalárd és vétkes bukás.* Budapest, Athenaeum, 1929. 25–58.

³¹ Az 1926-ban tartott Rákosi–Vági-per elsőfokú ítéletében Rákosi Mátyással szemben azért állapította meg a bíróság az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény 2. §-a szerinti államfelforgatás minősített esetét, mert az alapeset elkövetésével egy időben hamis útlevelet használt, amikor átlépte a magyar határt. DRÓCSA, 2017. 193., 198.

körében kezdtek el terjeszteni.³² Miután a kommunizmus széles körben elterjedt ezekben a társadalmi csoportokban, felhívták volna őket arra, hogy fegyveres támadást intézzenek a magyar állammal szemben.

A rendőrség a nyomozati szakasz lezárulását követően, 1932 júliusában a letartóztatott személyeket és a bizonyítékokat átadta az ügyészségnek,³³ ahol Széchy István, a vád képviselője külön tárgyalást kezdeményezett a Sallai–Fürost-ügyben tekintettel arra, hogy a belügyminiszter az 1931 szeptemberében elkövetett biatorbágyi merényletet³⁴ követően Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter³⁵ a 10 479/1931. sz. I. M. rendeletével (továbbiakban: statáriumrendelet)³⁶ kiterjesztette a statárium alkalmazásának lehetőségét.³⁷ Így a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XVI. törvénybe ütköző cselekmények,³⁸ valamint a Csemegi-kódex számos törvényi tényállásának megvalósulása esetén lehetőség nyílt a rögtönítélő bíróság összehívására. Ez utóbbi

³² A gyanúsítottak beismerő vallomásait *Az Est* hozta nyilvánosságra, azonban vitatnám ennek a hírnak a valóságtartalmát abból a szempontból, hogy a kommunisták a magyar társadalom mely rétegeit szólították meg a bolsevik ideológia terjesztésének céljából. Gerő Ernőnek egyik 1922-es cikkéből az olvasható, hogy a KMP tagjainak a „forradalmasítás” érdekében elsősorban az üzemekben, az ott lévő szakszervezetekben, valamint a Szociáldemokrata Pártba kell beépülni. A katonaságot és a rendőrséget egyszer sem említette meg. GERŐ ERNŐ: A szakszervezeti és pártszervezeti munka, Politikatörténeti Intézet Levéltára, PIL-VI.-858. fond, Gerő Ernő iratai 2. ö.e., 6.

³³ Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932, július 23. 3. – Még nem döntöttek a letartóztatott bolsevisták ügyében. *Népszava*, 1932. július 28. 3.

³⁴ A biatorbágyi viaduktnál történt vonatrobbanás több mint 20 ember halálát okozta, emellett súlyos anyagi károkat is okozott. A merénylet elkövetőjét, Matuska Szilveszter a bíróság többrendbeli emberölés, illetve emberölés kísérlete miatt halálra ítélte, majd Horthy Miklós kormányzó kegyelemben részesítette. MNL Pest Megyei Levéltár, VII.1-b-897, 898, 899. d.-11571-1931. – Vö. VARGYAI Gyula: *A biatorbágyi merénylet, merénylet a merénylet ellen*. Budapest, Paktum, 2002. – NEMES Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van...* Budapest, Kossuth, 1981.

³⁵ BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai, 1848–1992*. Budapest, Akadémiai, 1992. 90. – Az igazságügyi miniszter *Az Est*nek adott interjújában a következőképpen reagált a kommunista szimpátiatüntetésekkel kapcsolatban: „ebbe a palotába nem jöhet be semmiféle uccai lárma, politikai célzat és jogosulatlan befolyás.” Zsitvay igazságügyminiszter nyilatkozata a lefogott kommunisták ügyéről. *Az Est*, 1932. július 27. 1.

³⁶ *Magyarországi Rendeletek Tára* 1931. Budapest, Fővárosi Nyomda Rt, 1932. 1257.

³⁷ TÓTH J. Zoltán: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században. In: *Hadtudomány*, 2010. 217. (A továbbiakban: TÓTH, 2010.) – MEZEY Barna: A kivételes hatalom jogi természete. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4. 25–34. – SZÉCHY István: *A statárium*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda, 1932. – ZÖLDY Miklós: *Kivételes büntető hatalom*, Budapest, Stephaneum, 1942. – DOMOKOS József: *Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt*, Budapest, Athenaeum, 1946. 9–27. (A továbbiakban: DOMOKOS, 1946.)

³⁸ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 7. köt. Felségsértés, királysértés, hűtlenség, lázadás, hatóságok büntetőjogi védelme*. Budapest, Athenaeum, 1930. 91–139.

bűncselekmények a 175–176. §-ban szabályozott magánosok elleni erőszak,³⁹ a 279. § szerinti szándékos emberölés⁴⁰ és a 315. §-ban pönalizált közegészség veszélyeztetésének halált okozó esetei,⁴¹ illetve a 434–438. §-ban pönalizált vasúti pályákon és hajókon megvalósult közveszélyes tevékenységek voltak.⁴² E rendelet hatálya alá került továbbá az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény (továbbiakban: Átv.) 1–2. §-ban meghatározott államfelforgatás alap- és minősített esetei is.⁴³

Az ügyészség a vádlottaknak a Markó utcai fogházba szállításakor⁴⁴ hozta meg végöss döntését a statáriális eljárással kapcsolatban: tekintettel arra, hogy Sallai Imre és Fürst Sándor voltak a mozgalom vezetői,⁴⁵ valamint ők készítették elő az augusztusi fővárosi tüntetést is, Széchy kizárólag velük szemben indítványozta a rögtönítélő bírói fórum megalakulását⁴⁶ az Átv. 1. § (1) bekezdésben szabályozott államfelforgatás büntetnének vádjával.⁴⁷ A vádirat további indokolása szerint a felelősségre vonás ily súlyos formája azért is indokolt, mert a vádlottak kifejezetten a Komintern utasításait követve tértek vissza Magyarországra. Tevékenységi körükbe tartozott a kommunista ideológia terjesztése, valamint a munkásokkal kapcsolatos adatgyűjtés, melyek alapján jelentéseket küldtek Moszkvába a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.⁴⁸

³⁹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 8. köt. Izgatás, magánosok elleni erőszak, választójog büntetőjogi védelme, vallás elleni bűncselekmények.* Budapest, Athenaeum, 1931. 77–94.

⁴⁰ A rendelet kiemelte a szándékos emberölés kategóriáján belül a lőfegyverrel elkövetett gyilkosság esetét is. *Magyarországi Rendeletek Tára 1932. 1257.* – ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 2. köt. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal,* Budapest, Athenaeum, 1928. 13–24.

⁴¹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 3. köt. A testi sértés és a közegészségügyi büntettek és vétségek,* Budapest, Athenaeum, 1928. 87–98.

⁴² *Magyarországi Rendeletek Tára 1932. 1257.* – TÓTH, 2010. 217.

⁴³ DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel az 1921. évi III. törvényben meghatározott államfelforgatás büntetjére. *Jogtörténeti Szemle,* 2016/4. 64–68. – DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben. *Iustum Aequum Salutare.,* 2017/2. 219–226. – ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 4. köt. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény.* Budapest, Athenaeum, 1929. 29–66. – A rendelet e bűncselekmények kísérleti szakaszait is büntette. *Magyarországi Rendeletek Tára 1932. 1257.* – TÓTH, 2010., 217.

⁴⁴ A statáriális ügyész a főkapitányságon tárgyal a kommunisták sorsáról. *Az Est,* 1932. július 26. 1.

⁴⁵ HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 8.

⁴⁶ *Az Est* további híradása szerint Karikás Frigyes azért nem állították rögtönítélő bíróság elé, mert a mozgalom tevékenysége alatt hosszú ideig külföldön tartózkodott. Megvan a döntés – statárium! *Az Est,* 1932. július 29. 2. – Statárium és gyorsított eljárás vár három letartóztatott kommunistára. *Az Est,* 1932. július 28. 3.

⁴⁷ HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 1. – Megvan a döntés – statárium! *Az Est,* 1932. július 29. 2.

⁴⁸ Statáriális tárgyalás. *Az Est,* 1932. július 30. 2.

Ezzel egy időben a többi párttaggal szembeni büntetőeljárást rendes bíróság elé utalta, mivel velük szemben a nyomozás kiegészítése vált szükségessé.⁴⁹ Tehát összességében megállapítható, hogy a tanulmány tárgyát képező bűncselekményt a vádhatóság több külön büntetőeljárásra bontotta szét, így a köztudatban a Sallai–Fürst-per elnevezés csak a rögtönítélő bíróság előtti eljárásra vonatkozatható.

A törvényszék, helyt adva Széchy ügyész vádiratának, 1932. július 29-re tűzte ki az első tárgyalási napot. Lengyel Zoltán és Szőke András védőügyvédek az idézés⁵⁰ kézhezvételét követően levélben kérték Zsitvay igazságügyi minisztert, hogy ne adjon engedélyt a bíróságnak a gyorsított eljárás lefolytatásához.⁵¹ Érvelésükben először az ügyészség azon gyakorlatára hívták fel a figyelmet, mely szerint az új statáriumrendelet hatálybalépését követően a vádhatóság számtalan alkalommal tett kísérletet kommunista aktivisták ellen a rögtönítélő bírói fórum összehívására, azonban ezek a vádemelések végül elutasításra kerültek. Ezt azért tartották fontos körülménynek, mert álláspontjuk szerint jelen ügy történeti tényállása semmiben sem különbözik a korábban megvalósult politikai deliktumok körülményeitől, tehát a per ily módon való folytatása indokolatlan. Véleményük szerint a törvényszéknek az 1932-ben elkövetett bűntett miatt kell ítéletet hoznia, így a vádlottak a Tanácsköztársaság ideje alatt kifejtett tevékenysége nem képezheti a vád tárgyát. Azonban, ha helyt adnak az ügyész indítványának, akkor az a közvélemény számára azt a látszatot keltheti, hogy a bíróság visszaható hatállyal szándékozik megbüntetni a vádlottakat. Kifejtették továbbá, a Sallai és Fürst által működtetett mozgalom egy békés szervezkedés volt, így nem valósult meg az az erőszakos elkövetési mód, ami az államfelforgatás törvényi tényállásának megállapításához szükséges. Felhívásukat végül az alábbiakkal zárták: „[...] *felemeljük tiltakozó szavunkat, hogy a vádlottak politikai meggyőződésükért [...] rögtönítélő bíróság elé kerüljenek!*”⁵² Az igazságügyi miniszter elutasította a védők kérelmét.

⁴⁹ A Sallai–Fürst-féle összeesküvés eredményként került sor Kilián György és társai, valamint Berger Lipót és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásokra. Karikás Frigyes ügyét elkülönítették, őt ugyanis a Tanácsköztársaság ideje alatt elkövetett ún. tiszolci merényletek miatt, emberölés vádjával a miskolci törvényszék elé állították, amely gyorsított eljárásban tárgyalta az ügyet. Emellett két szombathelyi gyilkosság miatt is eljárást indítottak vele szemben. Megvan a döntés – statárium! *Az Est*, 1932. július 29. 2. – Statárium és gyorsított eljárás vár három letartóztatott kommunistára. *Az Est*, 1932. július 28. 3. – HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 31, 52.

⁵⁰ PIL-VI-686. fond-Sallai Imre és Fürst Sándor-78 ö.e., 188.

⁵¹ A statárium ítélt. *Népszava*, 1932. július 30. 1.

⁵² PIL-VI-686. fond-Sallai Imre és Fürst Sándor-78 ö.e., 188.

2.1. A statáriális eljárás jogszerűségének kérdése⁵³

A Horthy-korszakban két törvény tette lehetővé azt, hogy a kivételes hatalomról szóló törvény 12. § (4) bekezdésben lévő feltételek teljesülése esetén a törvényszék elnöke összehívja a statáriális bíróságot.⁵⁴ Az egyik a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körének kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény 1. §-a,⁵⁵ a másik pedig az Átv. 13. §-a,⁵⁶ amelyek az 1912. évi LXIII. törvényben meghatározott deliktumok mellett tovább bővítették a különös bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények körét.⁵⁷ Tehát megállapítható: a két világháború közötti időszakban a törvényhozás elfogadta azokat a jogszabályokat, melyek nyomán megteremtette a statárium jogszerű elrendelésének az alapjait.⁵⁸

⁵³ Sajtóértesülések szerint számos bel- és külföldi szimpátiatüntetést tartottak a Sallai–Fürst-üggyel összefüggésben, tiltakozva a rögtönítélő bíróság összehívása ellen. Sztrájkot hirdetett többek között az Emberi Jogok Európai Ligája, a Bécsi Halálbüntetés Elleni Liga, a Magyarországi Szociáldemokrata Jogászok Szervezete. Zsitvay igazságügy-miniszter nyilatkozata a lefogott kommunisták ügyéről. *Az Est*, 1932. július 27. 1. – A főkapitányság hivatalos jelentése a bolsevisták budapesti titkos pártirodájából. *Népszava*, 1932. július 23. 3. – A bolsevista gyanúsítottak közül tizenháromat letartóztattak. *Népszava*, 1932. július 26. 3. – Szerdán döntenek, statáriális bíróság elé kerülnek-e a bolsevisták. *Népszava*, 1932. július 27. 4.

⁵⁴ A törvényszék elnökének ezen hatáskörét a 9 550/1915. sz. I. M. E. rendelet 27. §-a állapította meg.

⁵⁵ Tóth J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. 161. – Uő.: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban. *Hadtudomány*, 2010/4. 122–131.

⁵⁶ ANGYAL, 1929. 144.

⁵⁷ Az első világháborút követően a különleges jogrend fenntartása érdekében a nemzetgyűlés több törvényt is elfogadott, melyek közül kettő foglalkozott a rögtönbíráskodást szabályozó rendeletek hatályának kérdésével. Az egyik a háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény 1. §-a, amely az 1912. évi LXIII. törvényben engedélyezett kivételes hatalom időtartamát a trianoni békeszerződés hatályba lépésétől számított egy évvel meghosszabbította. Tehát 1921. július 26. és 1922. július 25-e között az 1914 és 1918 között kihirdetett statárium alatt hozott rendeletek hatályban maradtak. A 2. § azonban lehetővé tette a kormány számára azon jogszabályok hatályban tartását, kiegészítését és módosítását, amelyek olyan viszonyokat szabályoztak, amik a háború végét követően sem álltak helyre megfelelően. A másik, 1922 augusztusában hatályba lépett, az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény, melynek 6. § (1) és (2) bek. ismételtlen megerősítette a szükségesnek tartott rendeletek további alkalmazásának lehetőségét azzal a megszorítással, hogy e törvény hatályba lépését követő négy hónapon belül azokat a jogszabályokat, amelyeket feltehetőleg hat hónapnál hosszabb ideig kell alkalmazni, törvényjavaslat formájában nyújtsák be a nemzetgyűléshez. Ellenkező esetben e rendelkezések ipso iure hatályukat veszítik. Figyelembe véve az e törvényekben megállapított határidőket, az alábbi állapítható meg: a költségvetés elfogadását követően a fenti rendeleteket 1923 februárjáig lehetett hatályban tartani, tehát a statárium ezen időpontot követően automatikusan megszűnt. Tóth J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországon, *Themis*, 2007. 49–62. – Domokos, 1946. 9., 22., 24., 25. – HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 498.

⁵⁸ A Horthy-korszakban a különleges jogrend megszűnését követően a kormány az 29 307/1923, 30

A különleges jogrendet megalapozó jogszabályok érvényességének kérdése mellett fontos megvizsgálni, vajon a rendőrség és az ügyészség a gyanúsítottak letartóztatását követően helyesen alkalmazta-e a statárium eljárásjogi szabályait tartalmazó 9 550/1915. sz. I. M. E. rendeletben foglaltakat. A 35. § (1) bekezdése szerint a rögtönítélő eljárásban kizárt volt a rendőrség által fogatosított nyomozati szakasz lefolytatása és a vádemelés. Ehhez igazodva a 30. § (3) bekezdése kizárta ezen eljárás alkalmazását, amennyiben a terhelttel szemben rendes büntetőeljárást indítottak. Ennek oka a 30. § (1) bekezdésében keresendő, amely kijelentette: a terhelt tetten érés vagy a bűnösség kétséget kizáró volta esetén állítható e bíróság elé. Tehát azon, a statáriumrendelet hatálya alá tartozó deliktumok esetében, ahol nyomozás elrendelése válik szükségessé, vagy a rendőrség már elkezdte ezeket a munkálatokat, ott nincs helye a gyorsított eljárásnak. A 33. § az őrizetbe vételt követő intézkedésekkel kapcsolatban az alábbiakat szabályozta: a rendőrségnek a letartóztatott személyt azonnal át kell adnia az ügyészségnek, aki felhívja a bírói fórum elnökét a tanács összehívására.⁵⁹

Látható, hogy a rendelet a tárgyalás időtartamán kívül⁶⁰ nem állapított meg pontos időhatárokat. Ebben a perben azonban a nyomozó hatóság és az ügyészség olyan hosszasan vizsgálta a rögtönítélő eljárás alkalmazásának lehetőségét, hogy az felveti a jogszerűség problémáját. Sallai Imrét és Füst Sándort 1932. július 13-án, míg a KMP többi tagját július 15-én helyezték előzetes letartóztatás alá.⁶¹ Ebben az esetben megvalósult az a jogszabályi feltétel, mely szerint a rendőrség a tetten érés pillanatában fogatosítsa ezt a kényszerintézkedést,⁶² viszont Széchy István ügyész csak július 25-én intézkedett a gyanúsítottak további fogva tartásával kapcsolatban, és kezdte el az egyeztetéseket a statáriális bíróság felállítása érdekében. Ez alatt a tizenöt napos időintervallum alatt a nyomozó hatóság házkutatást rendelt el, valamint kihallgatta a gyanúsítottakat. Így megállapítható: a rendőrség lefolytatta a nyomozást, vagyis e bírói fórum összehívása szembement a rendelet 35. §-ának rendelkezésével.⁶³

004/1923 és az 135/1924, 10 479/1931. sz. I. M. E. rendeletek útján vezette be a statáriumot. Tóth, 2010. 216–217.

⁵⁹ DOMOKOS, 1946. 14.

⁶⁰ A rendelet 35. § (5) bek. alapján a tárgyalás hossza az ítélethozatalt is beleértve maximum háromszor huszonnégy óra. Amennyiben látható, hogy a bíróság nem fog tudni ennyi időn belül döntést hozni, az ügyész az eljárást rendes bíróság elé utalja. DOMOKOS, 1946. 15.

⁶¹ DOMOKOS, 1946. 40–41. – BALLA, 1955. 222.

⁶² Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 2.

⁶³ DOMOKOS, 1946. 44. – Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. *Az Est*, 1932. július 23. 2.

3. SALLAI IMRE ÉS FÜRST SÁNDOR A RÖGTÖNÍTÉLŐ BÍRÓSÁG ELŐTT⁶⁴

A rögtönítelő bíróság a tárgyalást Töreky Géza⁶⁵ elnök vezetésével⁶⁶ 1932. július 29-én a Budapesti Kir. Törvényszék esküdtzéki termében tartotta.⁶⁷ Sallai Imrét Lengyel Zoltán és Molnár René, Fürst Sándort pedig Szőke Sándor és Tímár Mihály ügyvédek⁶⁸ képviselték. A vádhatóság részéről Széchy István ügyész jelent meg. A kommunista mozgalom további terheltjeit, valamint Sombor-Schweinitzer József rendőrtanácsost és Hain Péter detektívfelügyelőt a bíróság tanúként hallgatta ki. A bizonyítási eljárásban sor került a vádlottak elmeorvosi vizsgálatáról készült szakvélemény ismertetésére is, amelyet Németh Ödön orvosszakértő végzett el.⁶⁹

Az ülés megnyitását követően az ügyész a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény (továbbiakban: Bp.) 293 § (4) bekezdésére hivatkozva kérelmezte a zárt tárgyalás elrendelését.⁷⁰ Ezt követően Lengyel a 305. § alapján arra hivatkozott, hogy az idézés és a bíróság megalakulása közötti rövid idő miatt nem tudták a per iratait megfelelően áttanulmányozni.⁷¹ Szőke pedig a 60. §-ra alapozva indítványozta a tárgyalás elhalasztását, mert álláspontja szerint a védői jogokat az ügyészség korlátozta, ezért az eljárás ezen szakasza nem lett megfelelően előkészítve. Így összességében egy nap haladékot kértek a bíróságtól, amit az ügyész

⁶⁴ Mivel *Az Est* napilap részletesen beszámolt a rögtönítelő eljárásról a Népszava kemény kritikát fogalmazott meg az újság riportereivel kapcsolatban. Arról azonban a szerkesztőség nem nyilatkozott elmarasztalóan, hogy ők is beszámoltak az eseményekről. Reakciójuk a következő volt: „Elta- karjuk szemünket a statárium borzalma elől, de kavarog a gyomrunk, amikor azokra az olcsó szen- zációvadászokra gondolunk, akiknek az emberi élet is csak alkalom arra, hogy [...] edzék magukat a mob tapsai számára!” Gondok – Gondolatok rovat. *Népszava*, 1932. július 29. 5.

⁶⁵ ZINNER Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom öre? In: *A Kúria és elnökei*. II. köt. Szerk. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga. Budapest, HVG-Orac, 2015. 57–109.

⁶⁶ Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2. – A rögtönítelő bíróságnak öt tagja volt. Ld. Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. *Népszava*, 1932. július 30. 1.

⁶⁷ Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 1. – *Az Est* tévedésből július 30-át adta meg a tárgyalás napjaként.

⁶⁸ Moszkva Nemzetközi Vörös Segély elnevezéssel egy olyan szervezetet hozott létre, amely finanszí- rozta a vád alá helyezett bolsevikok védelmi költségeit, gondosan ügyelve arra, hogy a kor legneve- sebb ügyvédeit bízta meg a képviselőlet jogával. DOMOKOS József: *Emlékezik egy kommunista védő- ügyvéd*. Budapest, Gondolat, 1979. 48. – Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. *Népszava*, 1932. július 30. 2.

⁶⁹ PIL-VI-686. f.-*Sallai-Fürst-78* ö.e., 192. – A sajtó értesülése szerint az elmeorvosi szakértői vizs- gálatban Minich Ödön is részt vett, neve azonban a tárgyalási jegyzőkönyvben nem volt feltün- tetve. Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2.

⁷⁰ PIL-VI-686. f.-*Sallai-Fürst-78* ö.e., 192.

⁷¹ DOMOKOS, 1946. 51. – Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. *Népszava*, 1932. július 30. 1.

a 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet 35. §-ára hivatkozva megvétózott.⁷² Töreky elnök az ügyvédek kérelmét végzéssel elutasította. Indokolása szerint a terheltek az ügyvédek már az előző napon kijelölték, vagyis már volt lehetőségük az érdemi kommunikációra.⁷³ A bíróság ezen döntéseivel kapcsolatban Balla Aladárné a Sallai–Fürst-perről készült, marxista ideológiával erősen átítatott könyvében az alábbi véleményét fejtette ki: „Töreky törvénytelen eljárására [...] még nem volt példa a modern joggyakorlatban.”⁷⁴

Az eljárást a vádlottak kihallgatásával folytatták. Először Sallai Imre tett beismerő vallomást,⁷⁵ bűnösségét azonban következetesen tagadta arra hivatkozva, hogy meggyőződéses kommunista, így tevékenységével csak politikai meggyőződését szándékozott kifejezésre juttatni.⁷⁶ Védekezésekor előadta: ő csupán a párt működéséhez szükséges technikai feladatokat látta el, de a mozgalmon belül semmilyen vezetői szerepet nem töltött be. Vagyis a titkárság kizárólag adminisztrációs szervként működött, ahol a terheltek „technikai kiküldöttek” voltak.⁷⁷ További állítása szerint még az általuk előállított röpcédulák tartalmát is Moszkvából határozták meg, az erre vonatkozó utasításokat pedig meg sem nézte, hanem azonnal a nyomdába továbbította őket. Cáfolta továbbá a kémkedés vádját is: meglátása szerint jelentéseket nem készített, csupán a mások által összegzett adatokat továbbította külföldre. A saját neve alatt pedig cikkeket sem publikált az illegális lapokban, és elmondása szerint nem volt hatásköre az elszámolások ellenőrzése sem. Kizárólag csak a KIMSZ-szel való kapcsolattartást ismerte el.⁷⁸ Vallomásának zárásaként kijelentette, hogy nem állt szándékukban az állami és társadalmi rendet felforgatni, csak meg akarták győzni a munkásosztályt a bolsevik ideológia szükségességéről, ami szerinte más országokban a véleménynyilvánítási szabadság oltalma alá tartozik.⁷⁹

Sallai kihallgatásának érdekessége, hogy Töreky elnök felszólította a terhelteket a Tanácsköztársaság alatt kifejtett tevékenységének részletes ismertetésére,⁸⁰ holott ez nem képezte a vád részét. Emellett a bíróság a saját erkölcsi álláspontjának többször is hangot adott a tárgyalás során. Például amikor a vádlott úgy fogalmazott, hogy hazaérkezett Magyarországra, az elnök közbeszólt azzal a felkiáltással, hogy

⁷² PIL-VI-686. f.-*Sallai-Fürst-78* ö.e., 193.

⁷³ Uo. 194. – Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2. – *Két akasztófa*, 1932. 13–14.

⁷⁴ BALLA, 1955, 240.

⁷⁵ *Két akasztófa*, 1932. 14–17.

⁷⁶ PIL-VI-686. f.-*Sallai, Fürst-78* ö.e., 194. – BALLA, 1955. 242.

⁷⁷ Uo. 200., 205., 207.

⁷⁸ Uo. 202.

⁷⁹ Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2–3. – BALLA, 1955. 243.

⁸⁰ PIL-VI-686. f.-*Sallai, Fürst-78* ö.e., 194.

„[...] Magyarország nem hazája Önnek”⁸¹ Később az alábbi kérdést intézte a gyanúsítotthoz: „Köti magát egyáltalán valami Magyarországhoz? [...] valami jóindulatú érzés?”⁸² A bíróság ezen ellenséges magatartása feltehetőleg annak a körülménynek volt köszönhető, mely szerint Sallai vallomása során olyan kijelentéseket tett, amikkel lényegében a bolsevik ideológiát szándékozott népszerűsíteni.⁸³

Fürst Sándor⁸⁴ vádlott, társához hasonlóan, ártatlannak vallotta magát, azonban ő bizonyos kérdésekre megtagadta a válaszadást, s a rendőrségen tett korábbi beismerő vallomását visszavonta, arra hivatkozva, hogy az előzetes letartóztatást követően a nyomozók bántalmazták.⁸⁵ Ezen kijelentését Sallai és a többi tanú is igyekezett alátámasztani. Kilián például az alábbiakat mondta vallomásában: „Valósággal kikötöttek, háromszor megtalpaltak, egyszer deresre húztak, bottal, seprőnyéllel bántalmaztak!”⁸⁶ A rendőri kényszer alkalmazását Lengyel védő is megpróbálta bebizonyítani, ugyanis a tárgyaláson bemutatott egy véres inget, amelyet állítása szerint Sallai Imre viselt a rendőrségen.⁸⁷ Ezzel párhuzamosan azt az álláspontját is kifejtette, hogy azért kellett 15 napot várni az előzetes letartóztatás és az ügyészség intézkedéséig, hogy a terheltek sérülései begyógyuljanak. Ezzel szemben Sombor-Schweinitzer rendőrtanácsos vallomásában azt állította, hogy a vádlottak sosem említették neki az állítólagos brutalitásokat.⁸⁸ Töreky végül nem értékelte ezt a bizonyítékot, mert a bírói tanács részéről kétségek támadtak a ruhadarab hitelességével kapcsolatban.⁸⁹

A tanúvallomásokat követően Németh Ödön orvos szakértői véleményének ismeretetésére került sor, amelyben kizárta a kóros elmeállapot fennállását, sőt kijelentette: a vádlottak „kiváló értelmi képességű egyének”. Ezen következtetését egyrészt abból vonta le, hogy a terheltek pontosan emlékeztek a Tanácsköztársaság időszakára, másrészt pedig az általuk elkövetett deliktum kivitelezése hosszú időt vett igénybe, amelyhez számos intézkedést kellett következetesen véghezvinni.⁹⁰

⁸¹ Uo. 198.

⁸² Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2–3.

⁸³ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 215.

⁸⁴ *Két akasztófa*, 1932. 17.

⁸⁵ Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 4.

⁸⁶ Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. *Népszava*, 1932. július 30. 3.

⁸⁷ *Két akasztófa*, 1932. 18.

⁸⁸ Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. *Népszava*, 1932. július 30. 4., uo. 18–20. – Bár a kommunisták ellen indított politikai perek tárgyalásakor a terheltek sok esetben alaptalanul, rendőri kényszerre hivatkozva visszavonták vallomásaikat, bizonyos esetekben fény derült rá, hogy a nyomozók valóban bántalmazták a gyanúsítottakat. A Gerő Ernő és társai ellen indított büntetőeljárásban a vádlottakat egy hangszigetelt szobában hallgatták ki, hogy ne hallatszódjának ki az ütések a teremből. VARGA KRISZTIÁN: *Ellenség a baloldalon*. Budapest, Jaffa, 2015. 235.

⁸⁹ *Két akasztófa*, 1932. 18.

⁹⁰ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 246.

A bizonyítási eljárás lezárulását követően került sor a perbeszédre, melynek során először Széchy István ügyész kapott szót. Bevezetőjét azzal a megállapítással kezdte, mely szerint békés viszonyok között e bűncselekmény nem minősülne ennyire súlyosnak, azonban jelenleg a magyar társadalom válságban van. Így a terheltek által elkövetett bűntettet is másképpen kell elbírálni. Emellett beszédében jelentős hangsúlyt fektetett a vádlottaknak a Tanácsköztársaság ideje alatt kifejtett tevékenységére. További érvelése elsősorban annak bizonyítására irányult, hogy Sallai és Fürst tevékenysége a vezetői minőséget valósította meg a mozgalmon belül. Állítását az alábbi információkra alapozta: a bizonyítékokból kiderült, a két vádlott tartotta a külföldi kommunista szervezetekkel a kapcsolatot, majd az onnan kapott utasításokat egy rövid tanácskozást követően továbbították a megfelelő személyekhez vagy szervekhez. Emellett a bolsevik sajtó számára is ők adták tovább a propagandacikkeket.

Azon ügyvédi feltevésekre, amelyek annak alátámasztására irányultak, hogy ez a büntetőügy nem tartozik az 1931-es statáriumrendelet hatálya alá, a következő választ adta: a jogszabály nevesítette az Átv. 1. § (1), (2) bekezdését és a 2. § szerinti minősített eseteket is.⁹¹ Tehát a deliktum mindenképpen a rögtönítelő bíróság elé került volna, jelenleg csupán a vezetői minőség fennállása és a cselekmény súlyossága volt az eldöntendő kérdés.

Az államfelforgatás bűncselekményének megtorlását azért látta indokoltnak, mert annak sikere súlyos problémát okozott volna a társadalom számára, tekintettel arra, hogy az alkotmányos rendet a terror eszközével akarták megdőnteni, az így kialakított proletárdiktatúrában pedig csupán a lakosság 2 %-a töltött volna be vezető szerepet az állam irányításában. Gondolatainak zárásaként végül a legsúlyosabb szankció kiszabását kérte a statáriális fórumtól.⁹²

Az ügyészt követően a védőbeszédre került sor, amelyet Lengyel Zoltán és Szőke Sándor ügyvédek adtak elő. Érdemes megemlíteni, hogy a védői taktika arra irányult, hogy először érzelmi alapon hassanak a bíróságra, míg a jogi érvek csak ezt követően kerültek kihangsúlyozásra. Ennek a feladatnak eleget téve először Lengyel emelkedett szólásra, aki bevezetésében azokat a statáriális precedenseket hozta elő, ahol a statáriális bíróság hatáskörhiányra hivatkozva megszüntette az eljárást, és rendes bírói útra tették át a büntetőügy további elbírálását.⁹³

⁹¹ Uo. 247.

⁹² Uo. 248.

⁹³ Az 1920-as években két hasonló büntetőeljárásra került sor, ahol a fenti végzést hozta a rögtönítelő bíróság: az egyik Rákosi és társainak statáriális pere 1925-ben, majd Szántó Zoltán és társai ügye 1927-ből. Lengyel Zoltán mind a két eljárásban érintett volt, ugyanis védői feladatokat látott el. Uo. 249. – HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 1. – SZÁNTÓ Zoltán: *Egy per – ötven év távlatából*. Budapest,

További meglátása szerint a tavaly bevezetett rendelet óta számos hasonló bűncselekményre került sor, azok mégsem kerültek a rögtönítélő fórum elé. Emellett kifejtette, a súlyos megtorlásoknak nincs semmi értelme, hiszen a III. Internacionálé folyamatosan azon dolgozik, hogy Magyarországon proletárdiktatúra legyen: e szerint kommunista mozgalmak voltak, vannak, és lesznek is.⁹⁴ Jogi álláspontja szerint a rendtörvényben a vezető fogalmát rosszul definiálta a jogalkotó, ugyanis Sallai Imre csupán felsőbb utasításokat hajtott végre, míg a fontos bolsevik szervezetek Bécsben és Moszkvában voltak jelen. Ebből fakadóan Magyarországon nincsenek komoly szervezkedések, csupán „kísérletező kommunista mozgalmak”. Ennek okát abban látta, hogy „[...] semmiféle ország nincs úgy beoltva a kommunizmus ellen, mert egyszer már keresztülment [rajta] és [...] sokkal nagyobb mérvben immunisnak tekinthető”.⁹⁵

Beszéde további részében a szociáldemokráciát éltette, kifejtve: a „nemzetköziség” ideológiája nem képezheti a vád tárgyát, hiszen azt a balközép politikai ideológia is fontosnak tartotta. Ezen meglátása miatt az elnök rendreutasította, arra hivatkozva, hogy igen nagymértékben eltért a tárgyalandó témától.⁹⁶ Lengyel ignorálta Töreky elnök kérését, és azzal folytatta, hogy a politikai szervezkedések oka a társadalmi elégedetlenség. Ezért a gazdasági válság okozta problémákat kellene elsőként megoldani, nem pedig büntetőeljárásokat indítani.⁹⁷

Ezen szubjektív megállapításait követően tért rá védeence, Sallai Imre ártatlanságát alátámasztó érvei ismertetésére. Védőbeszédének kiindulópontja a következő volt: a vádlott nem követett el bűncselekményt, csak egy politikai szervezetben vett részt. Ezt követően az államfelforgatás erőszakos elkövetési módjának hiányát emelte ki, meglátása szerint ugyanis ezen az alapon bárkit, aki kommunistának vallja magát, ki kellene végezni.⁹⁸ Beszédének zárásaként kifejtette azon véleményét, mely szerint a történelem dolga a bolsevizmus ügyét megoldani. Így Magyarország csak „kommunista mártírokat” hoz létre.⁹⁹

Szőke Sándor védőbeszédében már sokkal inkább jogi érvekkel igyekezett alátámasztani a rögtönítélő bíróság hatáskörének hiányát. Elsőként azt a magyarázatot

Magvető, 1978. 55. – Szántó Zoltán és társainak bűnügyét rendes eljárásra utalta a statáriális bíróság. *Az Est*, 1927. április 14. 7. – Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. *Népszava*, 1927. április 13. 1–2. – HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 254. – Rákosi Mátyásékat rendes bírósághoz utalták. *Az Est*, 1925. november 17. 3.

⁹⁴ PIL-VI-686. f.-Sallai, *Fürst*-78 ö.e., 250.

⁹⁵ Uo. 252.

⁹⁶ Uo. 253.

⁹⁷ Uo. 254.

⁹⁸ Uo. 254–255.

⁹⁹ Uo. 256.

adta elő, mely szerint vétségek nem kerülhetnek a rendelet hatálya alá.¹⁰⁰ Az ügyvéd ezen álláspontja a büntetőjog általános részi dogmatikája alapján megcáfолható, hiszen a Csemegi-kódex a bűncselekmények trichotóm felosztását tartalmazta, mely szerint a deliktumoknak három csoportja volt: a büntett, a vétség és a kihágás.¹⁰¹ A statáriumrendelet ezzel összhangban a rögtönbíráskodás hatálya alá vont törvényi tényállásoknál következetesen a bűncselekmény kifejezést használta, ami alatt szabály szerint a vétségeket is érteni kellett.¹⁰²

Ezt követően a védő a korábbiakban már összefoglalt kifogásokat adta elő a bíróságnak: szerinte a statáriális eljárást szabályozó 9550/1915. sz. I. M. E. rendeletben foglaltakat megszorítóan kellett volna az ügyészségnek értelmezni, tekintettel arra, hogy ezekben az eljárásokban emberi életek felett is döntést hoz a bíróság.¹⁰³ Ebből kiindulva kritizálta a kéthetes időtartamú előzetes letartóztatást,¹⁰⁴ az alakszerű nyomozati szakasz lefolytatását. Hozzátette: a 10.479/1931. sz. I. M. rendelet, a kivételes hatalomról szóló törvény és a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény (továbbiakban: Hkbp.)¹⁰⁵ szerint statárium elrendelésének akkor van helye, ha az a rend helyreállítása szempontjából feltétlenül szükséges. Tehát míg egy párt nem követ el bűncselekményt, csak titkos agitációt folytat, ezeket a jogszabályokat nem lehet alkalmazni.¹⁰⁶ Ezen kijelentés tekintetében is fontos közbevetni egy korrekciót: a Hkbp. 435. § (2) bekezdése a rögtönítélő bíróság kihirdetésével kapcsolatban valóban kritériumként határozta meg az ügyvéd által elmondottakat. Azonban a statáriumrendelet és a kivételes hatalomról szóló törvény 12. §-a nem tartalmazott ilyen kitétel. Ez utóbbi 1. §-a pedig a rendkívüli jogrend jogalapjaként a háborút vagy az azt fenyegető veszélyt határozta meg.

Szőke abban is kritizálta az ügyészi eljárást, hogy elfeledkezett a statáriumrendelet azon részéről, mely a Csemegi-kódex 69. §-át tartalmazta. E szerint ugyanis

¹⁰⁰ Uo. 259.

¹⁰¹ *Magyar Jogtörténet*. Szerk. MEZEY Barna. Budapest, Osiris, 2007. 330. – A bűncselekmények súlya szerint a büntettek és a vétségek a Csemegi-kódexben, míg a kihágások a kihágási büntetőtörvénykönyvről szóló 1879. évi XL. törvényben voltak szabályozva.

¹⁰² *Magyarországi Rendeletek Tára* 1932. 1257.

¹⁰³ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 260.

¹⁰⁴ Uo. 259.

¹⁰⁵ CZIÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*. Budapest, Dunántúl Nyomda, 1924. 161. – DOLESCHALL Alfréd: *Katonai büntetőjog*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1916. 4. – KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*. <https://bit.ly/3d839sy> – KARDOS Sándor: Az 1912. évi XXXIII. t.c. A magyar király honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2003/3. 173–190. – CSÓKA Ferenc: Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911–1912. *Katonai jogi és hadijogi szemle*, 2013/1. 5–37.

¹⁰⁶ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 261.

a jogszabály hatálya a részesekre is kiterjedt, ezért az a megoldás, hogy a többi tettes ügyét rendes bírói úton folytatják le, és csak a két vádlott került e bírói fórum elé, elfogadhatatlan.¹⁰⁷ Az ügyvédi érvelés ezen része is okkal kritizálható, hiszen az Átv. hatálya alá tartozó elkövetők mindegyike önálló tettes volt, így a részesség ezen törvényi tényállások tekintetében teljes mértékben kizárható.¹⁰⁸ Emellett a tettenérés kritériuma sem valósult meg valamennyi vádlottal szemben, hiszen a rendőrség július 13. és 15. között tartóztatta le az összes tagot.

Eljárási problémaként sérelmezte a többi vádlott tanúként való kihallgatását oly módon, hogy nem figyelmeztették őket arra a körülményre, mely szerint terheltként mentesülnek az igazmondási kötelezettség alól.¹⁰⁹ A Bp. 208. §-a szerint valóban mentesültek a vallomástétel alól azok a tanúk, akik ezáltal saját magukra vagy hozzátartozójukra nézve valamilyen kárt vagy szégyent hárítanának. Tehát e tekintetben csak részlegesen fogadható el az ügyvédi érvelés, mert ezeket a terheltet tanúként igazmondási kötelezettség terhelte abban az esetben, ha a vádlottakkal vagy a KMP működésével kapcsolatban tettek fel kérdéseket. A mentesülés csak a saját magukról adott információk esetében állt fenn, ahol az elnöknek a válaszadás előtt figyelmeztetnie kellett a tanút. Tekintettel azonban arra, hogy a statáriális bírói tanács kizárólag Sallai és Fürst tevékenységére koncentrált, ez a helyzet nem következett be.

Fürst Sándor védelmében a következőt adta elő: a terhelt kizárólag „szellemi agitációt” valósított meg, ami azon államokban, ahol legálisan működhetnek a kommunista pártok, teljes mértékben elfogadott.¹¹⁰ Ezzel kapcsolatban a következő megállapítást tette: „ilyen szellemi agitációt [...] akár szimpatikus, akár nem [...], halállal büntetni nem lehet.” Szerinte a vád nem tudott konkrét bizonyítékot felmutatni amellett, hogy Fürst Sándornak bármilyen szerepe is lett volna a Tanácsköztársaság időszakában.¹¹¹

Zárásképpen arra kérte a bírói fórumot, hogy rendes bírósági útra tegyék át az ügyet, ahogyan ez már az 1920-as években több alkalommal is megtörtént. Mondandójának nyomatékosítása végett újszövetségi idézeteket is előadott a tanács előtt: „Uraim, ítéljenek, hogy meg ne ítéltessenek!”¹¹²

¹⁰⁷ Uo. 260.

¹⁰⁸ ANGYAL, 1929. 39.

¹⁰⁹ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 266.

¹¹⁰ Uo. 262.

¹¹¹ Uo. 263.

¹¹² Uo. 267–268.

4. AZ ÍTÉLET

A statáriális bírói fórum a B.VVX. 8593/3/1932. számú ítéletében helyt adott az ügyész álláspontjának, így megállapította Sallai Imre és Fürst Sándor büntetőjogi felelősségét az Átv. 1. § (1) bekezdése alapján.¹¹³ Az indokolás szerint a bírói tanács a történeti tényállást a tárgyaláson elhangzott tanúvallomások és a rendelkezésre álló iratok alapján állapította meg.¹¹⁴ A bizonyítékok értékelését követően a bírák a következő álláspontra helyezkedtek: tekintettel arra, hogy a vádlottakhoz jelentős mennyiségű anyagi támogatás, valamint számos információ érkezett külföldről és belföldről egyaránt, amelyeket továbbítottak az illetékes kommunista szervekhez, megállapítható, hogy a KMP vezetői pozícióját töltötték be, így a bűnösség kétséget kizáróan fennáll.¹¹⁵ Az indokolás további része nagy hangsúlyt fektetett az elkövetőknek a Tanácsköztársaság alatt kifejtett tevékenységére, amit meglátásom szerint súlyosbító körülményként értékelt a bíróság, bár ez kifejezetten nem szerepel a levéltári forrásban.¹¹⁶

A 9550/1915. I. M. E. rendelet a büntetés kiszabása tekintetében nem adott tág mérlegelési lehetőséget a bíróság számára: a 38. § (3) bekezdése szerint ugyanis a bűnösség megállapítása esetén kötelező volt a legsúlyosabb szankció, a halálbüntetés kiszabása.¹¹⁷ A rögtönítélő fórum ennek deklarálását követően a terhelteket a Bp. 481. §-a alapján a bűnügyi költségek megtérítésére is kötelezte.¹¹⁸ A védők kegyelmi kérvényt nyújtottak be az ítélet kihirdetését követően, ezért a bíróság tagjai kegyelmi tanácsot hoztak létre, ami elutasította a szankció enyhítésére vonatkozó indítványt.¹¹⁹ A kivégzést még aznap, 1932. július 29-én végrehajtották.¹²⁰ Az 1945 után megjelent szakirodalom szerint Sallai utolsó szavai ezek voltak: „Éljen a proletárforradalom! Éljen a KMP!”¹²¹

¹¹³ HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 6.

¹¹⁴ Uo. 7. – A bíróság ítéletet még aznap, 1932. július 29-én meghozta.

¹¹⁵ Uo. 8.

¹¹⁶ Uo. 6–7.

¹¹⁷ Uo. 8. – BALLA, 1955. 248.

¹¹⁸ HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 6. – *Két akasztófa*, 1932. 23.

¹¹⁹ BALLA, 1955. 248. – DOMOKOS, 1946. 57.

¹²⁰ A halálbüntetést Sallai Imre esetében 16 óra 46 perckor, Fürst Sándornál pedig 17 óra 4 perckor hajtották végre. HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 10. – *Két akasztófa*, 1932. 24–25.

¹²¹ BALLA, 1955. 253. – Ezt a kijelentést kellő forráskritikával kell kezelni, egy másik műben Sallai már elméletileg más kijelentéseket tett a kivégzése előtt: „A győztes proletárforradalom meg fogja boszszulni halálunkat!”. *Két akasztófa*, 1932. 1.

5. A SALLAI-FÜRST-ÜGY UTÓÉLETE

A tanulmány tárgyát képező büntetőeljárás továbbélését a következő eset is alátámasztja: egy 1961-es belügyminiszteri feljegyzés szerint a hatóságok tudomására jutott, hogy 1931-ben a KMP-vel szembeni rendőrségi nyomozás feltehetően Strubert Géza tanár bejelentése alapján indult el. Ezért őt és feleségét kihallgatták, majd pedig a férfit a BHÖ¹²² 86. pontjának f) alpontja alapján népellenes büntett¹²³ elkövetésével vádolták meg. Azonban az időmúlásra való tekintettel a kommunista vezetés végül eltekintett a felelősségre vonástól.¹²⁴ Ezen ügy politikai kiindulópontja, hogy a diktatúra időszaka alatt Sallai Imrét és Fürst Sándort a kommunista vezetés nemzeti hősként kezelte, akik „[...] mint a proletariátus osztályharcának a rettenthetetlen katonái estek el, ajkukon a Magyar Tanácsköztársasággal”.¹²⁵ Ebből fakadóan alakult ki az a nézet 1945 után, mely szerint a párttagok a magyar igazságszolgáltatás áldozatai voltak, hiszen ártatlanul, kizárólag bolsevik meggyőződésük miatt végezték ki őket.¹²⁶ Elismerendő, hogy az ellenük hozott ítélet precedensértékűnek tekinthető, hiszen a Horthy-korszakban ez a politikai per volt az egyetlen, ahol a törvényszék a leg súlyosabb szankciót alkalmazta a KMP vezetőivel szemben. Ennek oka azonban az elkövetett bűncselekmény súlyossága mellett a gazdasági válságot kísérő politikai radikalizmus megerősödésében és a statárium szigorításában található meg.¹²⁷

¹²² Sz. N. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége (könyvismertetés). *Rendőrségi Szemle*, 1953/2. 187–191.

¹²³ ZINNER Tibor: Adalékok a háborús és népellenes bűncselekményeket „elkövetők” felelősségre vonásához (avagy miért kell a semmisségi törvény). *Büntetőjogi tanulmányok*, 2000/2. 41–60.

¹²⁴ PIL-VI-686. f.-Sallai, Fürst-78 ö.e., 279–280.

¹²⁵ *Két akasztófa*, 1932. 4–5.

¹²⁶ DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények és a rendtörvény. A kommunista mozgalmakkal szembeni büntetőperek a két világháború között. *Rubicon*, 2019/9–10. 97.

¹²⁷ Uo. 100.